

*До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26

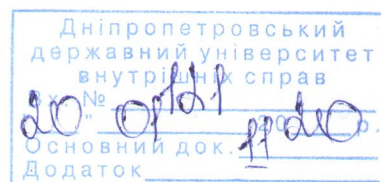
ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Мозоля Станіслава Анатолійовича – на дисертацію Глуховері Катерини Миколаївни за темою «Поняття інтересу за кримінальним правом України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Вивчення змісту дисертації та автореферату дисертації, наукових праць Глуховері Катерини Миколаївни дає підставу зробити висновок про актуальність обраної теми, про достатній ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, що виносяться на захист, про глибокий аналіз питань, пов'язаних із застосуванням поняття інтересу у вітчизняному кримінальному праві.

Актуальність теми дослідження.

Обрана тема відповідає спеціальності наукового пошуку та визначається, перш за все, тим, що у Конституції України поряд із правами та свободами людини і громадянина майже два десятки разів вживається поняття «інтерес» як по відношенню до окремої людини, так і до різних суспільних утворень. При чому, гарантії захисту публічного інтересу явно превалюють над приватним. Звичайно, це не могло не відобразитися в Кримінальному кодексі України як крайньому засобу захисту людини, суспільства держави та людства від найнебезпечніших проявів протиправної поведінки. Кримінальний закон майже сто разів у зовсім діаметрально протилежних значеннях вживає поняття «інтерес» – від об'єкта злочинного посягання, до мотиву особи, яка вчиняє злочин.

Звичайно, таке безсистемне вживання поняття «інтерес» в Кримінальному кодексі України призводить до труднощів як у тлумаченні певної кримінально-правової норми, що його містить, так і у її застосуванні на практиці.

Окрім цього, зміст категорії «інтерес» викликає дискусії не тільки на загальнонауковому рівні, але і в науці кримінального права. Пояснити відсутність в кримінальному праві єдиної дефініції даного явища можна тим, що кожна з існуючих на сьогоднішній день теорій містить як ряд переваг, так і недоліків. До того ж, інтерес як об'єктивне явище (або об'єктивно-суб'єктивне) тісно пов'язаний з об'єктом злочину, встановлення змісту якого, в свою чергу, є одним з найактуальніших та найсуперечливіших питань. Саме тому категорія «інтерес» так гостро викликає дискусії та потребує наукових пошуків.

Особлива цінність наукового дослідження К.М. Глуховері полягає у тому, що нею здійснено не тільки ретельний аналіз напрацювань національних вчених та українського законодавства щодо наукових засад трактування поняття «інтерес», а й детально проведено емпіричне дослідження: проаналізовано матеріали судової практики щодо вчинення злочинів, ознакою складів яких є інтерес; проведено анкетування слідчих Національної поліції України, що збагачує сучасну науку новими знаннями.

Отже, вибір дисертанткою теми дослідження зумовлений, насамперед, її надзвичайною актуальністю та суттєвим науково-практичним значенням, а також необхідністю опанування проблем, що пов'язані з нормативним, науковим регулюванням та практикою підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині кваліфікації злочинів, ознакою яких є інтерес.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні, обумовлюється передусім тим, що завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій виглядають обґрунтованими з точки зору вимог до наукового дослідження такого рівня.

Аналіз структури дисертації показує, що остання логічно пов'язана з визначеними метою, задачами, об'єктом і предметом дослідження і передбачає

висвітлення тих питань, які безпосередньо стосуються обраної авторкою теми. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що включають п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, з яких: основний текст – 198 сторінок, додатки – 2 сторінки, список використаних джерел (164 найменування) – 18 сторінок.

У Першому розділі «Загальні засади дослідження кримінальної відповідальності за злочини, ознакою складів яких є інтерес» встановлено, що зміст поняття «інтерес» викликає дискусії здебільшого на загальнотеоретичному рівні та в окремих галузях права, тоді як в науці кримінального права це питання майже не досліджено. Підтвердженням цього є відсутність в кримінальному праві єдиної дефініції інтересу. Здобувачка довела, що поняття «інтерес» вживається в Кримінальному кодексі України в двох значеннях: 1) як об'єкт кримінально-правової охорони 2) як злочинні мотиви.

Встановлено, що в матеріальному праві термін «інтерес» вперше зустрічається в Уложенні 1845 р. Під «завданням шкоди казенному інтересу» також малися на увазі діяння, що завдали, або могли завдати збитків державній казні; в Кримінальних кодексах 1922 та 1927 р.р. поняття «інтерес» було менш вживаним. Законодавчі акти захищали, як правило, тільки публічні інтереси держави. Ситуація почала стрімко змінюватися з виданням Кримінального кодексу 1960 р., в якому рівномірно захищалися як приватні, так і публічні інтереси, а сам термін «інтерес» вживався у двох значеннях: як законний (позитивний) або незаконний (негативний).

Авторкою встановлено, що на етапі зародження тоталітарної радянської держави факт вчинення злочину в інтересах відновлення влади буржуазії або виключно в інтересах злочинця, відіграло одну з вирішальних ролей під час обрання виду та розміру покарання та стало підґрунтям для подальшого превалювання державного інтересу над приватним у правовому регулюванні суспільних відносин.

Враховуючи політико-соціальні процеси, що проходили на території тогочасної України, стає зрозумілим, що вчинення злочину «в інтересах

буржуазії» вважалось найбільш небезпечним, тому в разі встановлення даного факту особу карали за всією суворістю закону. Ця обставина розглядалася як обтяжуюча, а злочинець, в разі її доведення у суді, окрім покарання отримував соціальне «клеймо», що супроводжувало його все, як правило не довге, життя.

Досліджено Кримінальні кодекси Республіки Вірменія, Республіки Азербайджан, Республіки Білорусь, Грузії, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Республіки Молдова, Республіки Польща, Республіки Таджикистан, Республіки Туркменістан, Республіки Узбекистан, Естонської Республіки та встановлено, що поняття «інтерес» є досить поширеним в кодексах зарубіжних країн. Як правило, шкода тим чи іншим видам інтересів виступає в якості наслідків у матеріальних складах злочинів, а саме поняття виступає як легальне, тобто таке, що захищається правом або законом (виключенням виступає Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан, в якому дане поняття вживається як злочинне (злочинні інтереси організованої групи, що виступають кваліфікуючими ознаками). В більшості досліджених нормативно-правових актах (крім КК Республіки Узбекистан) спостерігається баланс між державними, суспільними та приватними інтересами, що, безперечно, свідчить про демократичність цих законів.

Встановлено, що на відміну від Кримінальних кодексів багатьох держав, що входили до складу СРСР, в Кримінальному кодексі Республіки Польща термін «заінтересованість» не прирівнюється до злочинного мотиву, а вживається в контексті приналежності певній особі законних інтересів. Враховуючи той факт, що слово «заінтересованість» є похідним від «інтерес», запропоновано такий перенести до вітчизняного кримінального закону.

У Розділі 2 «Інтерес як наскрізна ознака, передбачена КК України» Катериною Миколаївною встановлено, що в більшості випадків інтерес визнається як «правоохоронюваний» (легальний). Констатовано, що суттєвим недоліком Загальної частини Кримінального кодексу України є переважання в деяких нормах інтересів держави над приватними та суспільними інтересами.

На основі цього сформульовано авторське визначення поняття «інтерес» у вітчизняному кримінальному праві, під яким розуміється – *породжені суспільними відносинами та не опосередковані правовими нормами, але такі, що не суперечать загальним засадам кримінального законодавства, прагнення суб'єкта задовольнити соціальні потреби, що реалізуються у правовідносинах і підлягають кримінально-правовому захисту.*

Аргументовано позицію, що поняття «право» та «інтерес» є близькими за значеннями, однак, все ж таки, вони мають певні відмінності. Так, охоронюваний законом інтерес лежить за межами суб'єктивного права, є первинним та більш широким поняттям, являє собою певний державний дозвіл (або відсутність заборони), який не передбачає виникнення у інших суб'єктів правовідносин відповідних обов'язків.

Зазначається, що поняття «інтерес» та «заінтересованість» є доволі поширеними в Особливій частині Кримінального кодексу України. Позитивним виглядає той факт, що спостерігається певний баланс між державними, суспільними та приватними інтересами. Суттєвими ж недоліками складів злочинів, ознакою яких є інтерес вбачається непослідовність законодавця в питанні змісту понять «інтерес» та «заінтересованість», а також наявність поняття «інтересів служби», використання якого є некоректним.

Запропоновано зміни та доповнення до Кримінального кодексу України в частині розуміння інтересу як наскрізного кримінально-правового поняття, в результаті чого може бути досягнутий баланс між приватними та публічними інтересом в кримінальному праві та в законодавстві в цілому.

Як позитивну рису слід відзначити ту обставину, що висновки після кожного із розділів роботи сформульовані авторкою досить чітко та відображають головні положення дослідження. Загалом можна констатувати, що структура дисертації Глуховері К.М. повністю відповідає логіці наукового пошуку та дозволила їй послідовно зупинитися на основних проблемних питаннях поняття інтересу за кримінальним правом України.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Про перспективність і доцільність, а також своєчасність звернення наукового пошуку Глуховері К.М. до проблеми інтересу як наскрізного кримінально-правового поняття, свідчить те, що дисертація виконана відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393-р; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 р. №276/2015; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015; основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2015–2020 рр., а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.

Про обґрунтованість отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. При написанні роботи авторка опрацювала достатній масив наукової літератури: наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі теорії права, кримінального права, цивільного права, кримінології, кримінально-виконавчого права та ін.

Емпіричну основу дослідження становлять результати вивчення: матеріалів судової практики кожної області України, м. Київ та м. Севастополь щодо вчинення злочинів, ознакою складів яких є інтерес (загалом проаналізовано 213 електронних копій вироків судів за 2010–2018 рр.); матеріалів інтерв'ювання слідчих Національної поліції (всього 168 осіб).

Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням різноманітних методів наукового пошуку. Належна методологія дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у рецензованій роботі.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що за сутністю, характером і змістом вирішеного наукової задачі дисертація Глуховері К.М. є першим в Україні монографічним дослідженням поняття інтересу у кримінальному праві: У роботі обґрунтовано низку положень і висновків, нових у концептуальному плані й важливих для кримінально-правової науки, а також діяльності правоохоронних та судових органів.

На основі здійсненого дослідження обґрунтовано і сформульовано положення та висновки, які є новими для науки кримінального права, або наділені істотними ознаками наукової новизни. До найбільш важливих у теоретичному та практичному аспекті серед них слід віднести такі:

- доведено, що поняття «інтерес» вживається в КК України в двох значеннях: 1) як об'єкт кримінально-правової охорони 2) як злочинні мотиви;

- проведено історико-правове дослідження поняття «інтерес» у пам'ятках вітчизняного кримінального законодавства та встановлено, що на етапі зародження тоталітарної радянської держави факт вчинення злочину в інтересах відновлення влади буржуазії або виключно в інтересах злочинця, відіграло одну з вирішальних ролей під час обрання виду та розміру покарання та стало підґрунтям для подальшого превалювання державного інтересу над приватним у правовому регулюванні суспільних відносин.

Практичне значення дисертаційного дослідження, яке розглядається, не викликає сумнівів, адже його результати можуть бути впроваджені у:

- *правотворчості* – для вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за злочини, ознакою яких є інтерес;

- *правозастосовчій діяльності* – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині кваліфікації злочинів, ознакою яких є інтерес;

- *освітньому процесі* – положення та висновки дисертації можуть бути використані при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне право» та відповідних спецкурсів;

- *науково-дослідній роботі* – для подальших досліджень у галузі кримінального права щодо тлумачення поняття інтерес.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Положення, рекомендації та висновки, зазначені у дисертації, викладені у 8 наукових працях, з яких: 4 – статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, 1 – стаття в іноземному виданні, 3 – матеріали конференцій.

Наукові публікації дисертантки свідчать про її послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання на протязі 2016-2019 років. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи.

Все наведене свідчить про високий рівень обізнаності здобувачки наукового ступеня у питаннях, які нею досліджуються, та забезпечує належний рівень обґрунтованості зроблених висновків.

Очевидно, що результати дослідження мають не лише наукове, а й вагоме практичне значення. За результатами роботи над дисертацією К.М. Глуховею отримано ряд актів впровадження результатів дослідження, що вказує на комплексний характер дисертаційної роботи та можливість застосовувати її положення не тільки у науково-дослідній роботі, а й власне у правозастосовній сфері.

Для навчально-освітньої діяльності дослідження авторки цінне тим, що опубліковані на його основі наукові праці можуть використовуватися у навчальному процесі навчальних закладів юридичного профілю, насамперед при проведенні різних видів занять за відповідними дисциплінами (у тому числі кримінально-правового та кримінологічного циклу).

Оформлення дисертації. Дисертація Глуховею К.М. оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового

стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Після ознайомлення із матеріалами дисертаційного дослідження, а також авторефератом дисертації слід зазначити, що автореферат дисертації повністю відображає зміст основних положень дисертації.

Не спиняючись детально на здобутках та позитивних моментах дисертаційної роботи Катерини Миколаївни Глуховері та у цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, зверну увагу на **окремі суперечності, спірні положення**, які, як видається, потребують або додаткової аргументації, або ж спеціальних роз'яснень, зокрема:

1. Загальне позитивне враження від рецензованої праці дещо знижують характеристика стану наукової розробленості теми – авторка відзначила різних вчених різних часів, тоді як хотілося б побачити внесок зарубіжних науковців; при відсутності переліку умовних скорочень, у тексті роботи загальноприйняті скорочення та аббревіатури вживаються неоднаково; іноді зустрічаються неточності в ініціалах авторів цитованих праць.

2. При всій очевидності практичного значення отриманих авторкою результатів дослідження проблеми інтересу в кримінальному праві як для розвитку науки, так й практики застосування кримінального закону, привертає увагу відсутність даних про впровадження в першу чергу в науково-дослідну та законодавчу діяльність.

3. Послідовність та системність здійснюваного дисертанткою дослідження зарубіжного досвіду характеристики поняття інтересу щодо окремих складів злочинів забезпечена здійсненням наукового пошуку на засадах юридичної компаративістики з відповідним групуванням законодавства країн за критерієм їх належності до тієї чи іншої правової системи. У зв'язку з цим, авторка виділяє лише одну групу держав за означеним вище критерієм: держави з правовими системами постсоціалістичного типу (Республіка Білорусь, Республіка Казахстан тощо).

Разом з тим, не зрозуміло, чому в роботі Катерина Миколаївна не виділяє держави романо-германської (континентальної) правової сім'ї (ФРН, Франція, Австрія, Прибалтійські країни тощо) та англосаксонської правової сім'ї (Великобританія, США) (стор. 120-170). Виявляється, що порівняльно-правове дослідження цієї групи держав поряд з порівняльно-правовим дослідженням більшої кількості держав, що становлять першу групу, лише б покращило дисертаційну роботу. Адже виникають запитання, чому дисертанткою так структуровано власне дослідження у цій частині, та чому вона використовувала кримінальні кодекси саме вищевказаних держав, тобто чому лише досвід цих держав.

4. При визначенні наукової новизни роботи, авторка наголошує, що нею вперше доведено, що поняття «інтерес» вживається в Кримінальному кодексі України в двох значеннях: 1) як об'єкт кримінально-правової охорони 2) як злочинні мотиви. Вважаю, що під час захисту доречно відповісти на питання, яку ознаку суб'єктивної сторони складу злочину доповнює злочинний інтерес чи є самостійною у тих складах, де його прямо вказав законодавець?

5. У роботі задекларовано, що емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення: матеріалів судової практики кожної області України, м. Київ та м. Севастополь щодо вчинення злочинів, ознакою складів яких є інтерес (вцілому проаналізовано 213 електронних копій вироків судів за 2010–2018 рр.); матеріалів інтерв'ювання слідчих Національної поліції (всього 168 осіб).

Разом з тим, відсутні додатки з відповідними результатами вивчення емпіричної бази, а отримані результати дослідження не у повній мірі підкріплено матеріалами правозастосування та врахування думок слідчих Національної поліції.

Втім, перелічені зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертантки, яка, очевидно, буде продовжена під час захисту. Але ці зауваження мають локальний, переважно

дискусійний, характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Загальний висновок:

На підставі викладеного варто зазначити, що дисертація **Глуховері Катерини Миколаївни за темою «Поняття інтересу за кримінальним правом України»** є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для науки кримінального права. Робота відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій та іншим керівним документам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

**Офіційний опонент –
доцент кафедри криминології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник**

С.А. Мозоль